

**DİVAN ŞİİRİNDE ŞEBİSTÂN-I HAYÂL TARZI ÜZERİNE****On Şebistân-ı Hayâl Style In the Divan Poetry****Dr. Abdulkadir ERKAL\*****ÖZ**

Şebistân-ı hayâl Farsça bir eserin özelliklerinden yola çıkılarak oluşturulmuş edebî bir tarzdır. Kelimeler arası anlam ilişkisi bakımından mu'ammâya da benzeyen bu üslûpta amaç anlamı daha da derinlere iterek şairlik hünerini göstermektir.

Bu çalışmada Şebistân-ı Hayâl'in edebî özellikleri açıklanarak Divan şiirindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

**Anahtar Sözcükler:** Şebistân-ı hayâl, divan şiiri, poetika, tarz.

**ABSTRACT**

Şebistân-ı Hayâl is a literary style which to be formed from features of the Persian a work. The aim of this style which reminds the mu'ammâ style in regard to its preoccupation with the relation between words, is to expose the poet's skill by deepening the meaning.

Thus, this study is to determine the place of Şebistân-ı hayâl within Divan poetry while giving the literary features of it.

**Key Words:** Şebistân-ı Hayâl, divan poetry, poetics, style.

**Giriş:**

**D**ivan şiirinin anlam dünyasına, kelimelerin üstlenmiş oldukları anlamların diğer kelimelerle içine girdiği benzetme ilişkisi ve metinlerdeki diğer sözcüklerle oluşturduğu anlamlara ulaşıldığında Divan şiirinin, bilgi kültür ve estetik bakımından çok zengin, canlı, renkli bir karaktere sahip olduğu görülecektir. M. Nur Doğan'ın da belirttiği gibi; Divan şiiri bu bakımdan çok renkli, kültürlü, lafız ve mananın mucizevî buluşması anlamındaki yüksek estetik cephesiyle güçlü bir poetik birikime sahiptir., şiirin içine kuvvetli bir doku halinde yerleştirilmiş bu poetik yaklaşımlardan hareketle denebilir ki, klasik edebiyatımızın ele aldığı ve işlediği konuların en önemlilerinden biri de poetika ve sanat ontolojisi olmuştur.<sup>1</sup> Divan şairleri bizzat şiire ve sanata büyük ölçüde önem vermiş, şiirin ve sanatın da şiirine vücut

\* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

<sup>1</sup> M. Nur Doğan, "Nef'i'nin Şiirinde Poetika ve Sanat Ontolojisi", Atatürk Üni. İlahiyat Fak., Türk-İslam Düşüncesinde Erzurum Sempozyumu, C.2, Erzurum 2007, s.412.

vermiştir. Bu poetik verilere ilk etapta şuara tezkireleri, dibacelerle birlikte kasidelerin fahriyye bölümleri ve gazellerin makta beyitlerinde oldukça sık rastlamaktayız.

Divan şiirinin poetik verilerine baktığımız zaman, divan şairlerinin kendi şiirlerinin vasıfları ve özellikleri üzerine yorum yaparlarken değişik benzetme unsurları kullandıklarını görmekteyiz. Bu benzetme unsurları, şairlerin kendi şiirlerini en güzel şekilde takdim etme arzusunun yanında, o şiirlerin genel karakteristik özelliklerini de ortaya koymaktadır. Divan şairleri genellikle güzellik ve estetik içerikli mazmunlara yer vererek, şiiri hem şekil hem de mana itibari ile güzellikle ilişkilendirmişlerdir. Şairler, bu düşünce çerçevesinde özellikle, *inci (dür)*, *dilber*, *gül*, *hoş*, *şuh*, *taze*, *şirin*, *rengin*, *hazine (genc)*, *deniz (bahr)*, *sihir*, *mu'ciz*, *gelin (arus)*, *âb-ı hayât*, *âb-dâr*<sup>2</sup> vs. gibi kavramları oldukça fazla kullanmışlardır.

Divan şairleri, bu ortak poetik yaklaşımların yanında, şiirlerinin standart çerçevenin dışına çıkan özelliklerini ve üslûb farklılıklarını anlatmak için de farklı kavram ve terimlere başvurma ihtiyacı duymuşlardır. Şairlerdeki bu üslup özellikleri ve farklılıkları özellikle tezkirecilerin en fazla dikkat çektiği hususlardan biri olmuştur. Bu bakımdan *üslûb*, *tarz*, *tarik*, *vâdi vb.* terimler tezkireciler tarafından oldukça sık kullanılmıştır.

Üslûb ve benzeri tabirlerin tezkireciler tarafından çeşitli anlam ve amaçlarla kullanılmasının yanında farklı kültürlerin edebî gelenek, anlayış ve uygulamalarının da bu kavram içine dâhil edildiğini belirtmeliyiz. Bunların yanı sıra, bir şairin eserlerinde göstermiş olduğu kendine özgülük, yenilik, farklılık, alışılmışın dışına çıkma da tarz ve üslûb olarak kabul edilmektedir.

Bu kavramların içinde yer alan *şebistân-ı hayâl* bu özelliği ile farklı bir şiir üslûbu olarak karşımıza çıkmaktadır.

### 1-Şebistân-ı Hayâl:

*Şebistân-ı Hâyâl* ismini ilk kez İranlı Fettâhî'nin (ö. 1449) kullandığını görmekteyiz. Fettâhî, *Şebistân-ı Hayâl* ismini verdiği nazım-nesir karışımı eserinde, dinî ve ahlakî konulara yer vermesinin yanında yaptığı harf oyunları ile dolu girift bir muamma özelliği de sağlamıştır. Sekiz bölümden meydana gelen eserde ve zekat, oruç, namaz, iman gibi değişik konuların yanında müsbet ilimlere de yer verilmiş, şair kelime oyunları yaparak bu ilimler hakkındaki görüşlerini beyan etmiştir. Meselâ *salat* faslında 'namaz'ı şöyle açıklamıştır:

<sup>2</sup> Geniş bilgi için bk. Abdulkadir Erkal, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Atatürk Üni. SBE, Doktora Tezi, Erzurum 2009; Yavuz Bayram, *16. Yüzyıl Divan Şiirinde Poetika*, Ondokuz Mayıs Üni. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1995.

Fettâhî, İranlı şâirler hakkında yorum yaparken de şâirlerin mahlaslarından yola çıkarak, bu tarzda bir yorum şekli geliştirmiştir. Meselâ Hâfız ismini tahlil ederken birçok özellikler ortaya koymuştur:

“*San’at budur ki elif ve fâ ki Hâfız lafzının içindedür kelime-i melâletdür ki gussa mahallinde of derler. Ve ol kelime haz içindedür ki Hâfız lafzında hâ lafzı temren ile ok gibidür ki hâ-i mektûbî temren ve elif-i mektûbî ok mesâbesindedür. Ve Hâfız lafzında hâ’dan aşğa fiz lafzıdır ki ana her yerde faz olanı ayağa düşüre demek ile işaret eder.*”<sup>6</sup>

Fettâhî, eserinin ismini *Şebistân-ı Hayâl* koymasının sebebini ise; gönlüne bir gece bu kitabı yazma ilhamının gelmesi olarak açıklar. Ayrıca *Şebistân* kelimesinin başındaki şın (ش) harfi kaldırıldığında *bustân* kalmaktadır. Anlam hazinelerine ulaşmak isteyen kişiler de *Şebistân-ı hayâl*’de perdeyi kaldırdıktan sonra anlam hazinelerine ulaşacaklardır.<sup>7</sup>

Fettâhî’nin bu eserinin oldukça girift ve muammalarla dolu olmasından dolayı, şerhi pek yapılamamış ancak Kurbî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.<sup>8</sup> 16. yüzyıl Divan şairlerinden Surûrî, bu eseri şerh etmeyi başarmış tek şâir olarak Türk edebiyatı tarihindeki yerini almıştır. Surûrî, bu eseri şerh etme sebebini açıklarken, eserin orijinal sanatlarla dolu anlaşılmasının oldukça güç ve şimdiye kadar görülmemiş fikir ve düşüncelerle yazılmış olduğunu belirtir:

<sup>3</sup> Hadis şöyledir: “Beş vakit namazın benzeri, sizden birinizin kapısı önünden akıp giden ve her gün içinde beş defa yıkandığı bol sulu bir ırmak gibidir.” Müslim, Mesâcid 284, [http://www.namazzamani.net/turkce/hadis\\_16.html](http://www.namazzamani.net/turkce/hadis_16.html). (24.06.2009).

<sup>4</sup> Bilal Elbir, *Surûrî’nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl’i –Metin-İnceleme-*, Ege Üni. SBE Doktora Tezi, İzmir 2003, s.37.

<sup>5</sup> Bilal Elbir, *A.g.t.*, s.41.

<sup>6</sup> Bilal Elbir, *A.g.t.*, s.36.

<sup>7</sup> Bilal Elbir, *A.g.t.*, s.36.

<sup>8</sup> Latîfî, *Tezkiretüş’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, (hzl. Rıdvan Canım), AKM Yay., Ankara 2000, s.449.

Nazm u nesri pür sanâyi'dür Şebistân-ı Hayâl  
Bikrdür hiç anı feth etmek olmuşdur muhâl<sup>9</sup>

## 2-Divan Şiirinde Şebistân-ı Hayâl:

Divan edebiyatında Şebistân-ı Hayâl'i edebî bir üslûb, tarz, kavram olarak ilk kez Latîfî kullanmıştır. Latîfî, Emrî Çelebi'nin şiirini anlatırken bu kavram etrafında şu değerlendirmede bulunur:

“Şair-i sâhir-i mâhir-i bârik-edâ ve hûb müverrih ü mu'ammâ-güşâdur. Gâyetde ince tahayyüli ve dakîk ta'akkülü vardır. Egerçi inde's-şu'arâ şî'ri dâ'ire-i sûz u güdâzdan bîründür fe-ammâ makâlâtü hayâlâta makrûndur. İlet budur ki fenn-i mu'ammaya nisbeti ve **Şebistân-ı Hayâle** mümâreseti olmağla ekseriyyâ sanâyi'-i şî'riyyesi tarz-ı mu'ammâ-misâl ve bedâyi-i nazmiyyesi **üslûb-ı Şebistân-ı Hayâl** vâki olmuşdur.”<sup>10</sup>

Yukarıda Şebistân-ı hayâl üslûbu kapsamında kullanılan ‘ince hayaller ve muamma tarzı’ ifadeleri de gösteriyor ki Latîfî, Fettâhî'nin doğal olarak da Surûfî'nin eserlerinden yola çıkarak bu kavramı oluşturmuştur. Bu açıklamaların ardından bu üslûba örnek olarak “*Ve bu şî'r-i şebistânı dahî cümle-i eş'arından ve zurûf-ı hurûfda ta'miye ve ta'biye kâsd olunan güftârındandır.*” ifadeleriyle Emrî'nin aşağıdaki gazelini verir:

*Beni sen hecr-i miyânunla nizâr eylersin  
Gizleyüp râ kaşunun nûnunu zâr eylersin*

*Nâz idüp şol iki hâlün birini gizleme kim  
Nâzunı sen beni öldürmege nâr eylersin*

*Gösterürsin ile şol çeşm ü kad ü râ kaşunu  
Âşıkâ arz-ı cemâl eylemege âr eylersin*

*Çeşm ü hâlin idüp ey zülf-i izârında nihân  
Dâr-ı dünyâyı bu ben miskîne dâr eylersin*

*Göriccek hâl-i nigârı lebi altında revân*

<sup>9</sup> Bilal Elbir, *A.g.t.*, s.34.

<sup>10</sup> Latîfî, *A.g.e.*, s.179.

*Emrînün yaşını ey dîde bînâr eylersin*<sup>11</sup>

Latîfi, burada Şebistan-ı hayâlde beraber *ta'miye*<sup>12</sup> ve *ta'biye*<sup>13</sup> terimlerini de kullanarak bu üslûbun özelliklerini ifade etmeye çalışmıştır. Bu özellikler ışığında yukarıdaki şiire bakılacak olursa Emrî'nin *nâz* ile *nâr*, *nizâr* ile *izâr*, *zâr* kelimeleri ile oynadığı görülmektedir. Latîfi, Şebistân-ı Hayâl'le ince manalar, hayaller ve bunlar arasında kurulan iç içe münasebetleri kast etmiş olabileceği gibi, şiirde anlaşılması zor, imalı, yorucu ve çetrefil bir anlatım özelliğini de ifade etmeye çalışmış olabilir. Latîfi, bu kavramı Üsküplü Riyâzî maddesinde de Riyâzî'nin şiiri için de kullanmıştır.<sup>14</sup> Hasan Çelebi'nin de Latîfi gibi Emrî'yi tavsifinde şebistan-ı hayâlde beraber mu'ammâ-misal yorumu bu görüşü destekler niteliktedir: “*Ekseri eş'arı mu'ammâ-misâl ve üslûb-ı Şebistân-ı hayâl üzredür.*”<sup>15</sup> Aynı şekilde Âşık Çelebi'nin Riyâzî ve Senâî'nin şiirleri için kullandığı ifadeler de bu görüşlere paralel bir özellik arz etmektedir:

“ (Riyâzî) *Mu'ammâda nâmdâr ve lugazda darb-ı mesel-i Şebistân-ı Hayâlde olan reh-revâne reh-nümâ anun hilâl-i bârik-bîn-i eskârının şu'le-i pertevi idi...Kavâbil-i talebe Fürsi andan okurlardı ve kasa'id ü Şebistânda ve ebyât-ı müşkilede mezbûra müraca'at idüp mümeyyiz yirine korlardı.*”<sup>16</sup>

“(Senâî) *Egerçi hemşehrileri hakkında itrâ idüp kasâyid-i masnûa ve eş'ar-ı matbûa ve Şebistân-ı Hayâl tarzında Nisyân-ı Zülâl nâm kitâb u mü'ellefât-ı adîde ve mesneviyyât-ı pesendide isnâd idüp tabl-ı tehi gibi ol diyâra âvâzi gulgule salmışdur.*”<sup>17</sup>

Bu ifadeler ışığında şebistân-ı hayâl, mu'ammâ türü olarak görülse de mu'ammâdan ayrılan bazı özellikleri de mevcuttur. Mu'ammâ, çözümünü itibariyle ya doğrudan bir isme delâlet eder veya mu'ammâda verilen ipuçlarıyla ortaya çıkarılan harfler bir araya getirilmek sureti ile isim ortaya çıkarılır. Mu'ammâ'da

<sup>11</sup> Latîfi, *A.g.e.*, s.179.

<sup>12</sup> *Ta'miye*: Körletme, kör etme, kapalı şekilde anlatma, ebced hesabıyla düşürülen bir tarihte, hesabı doğru bulmak için çıkartılacak veya eklenecek sayı. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1995, s.1031.)

<sup>13</sup> *Ta'biye*: (askeri) yerli yerine koyup hazırlama, tertip etme, (Ferit Devellioğlu, *A.g.e.*, s.1012.)

<sup>14</sup> Latîfi, *A.g.e.*, s.283.

<sup>15</sup> Aysun Eydurun, *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ -İnceleme-Tenkidli Metin-*, Gazi Üni. SBE Doktora Tezi, Ankara 1999, C.2, s.173.

<sup>16</sup> Filiz Kılıç, *Meşâ'irü's-Şu'arâ -İnceleme-Metin-*, Gazi Üni. SBE Doktora Tezi, Ankara 1994, s.785.

<sup>17</sup> Filiz Kılıç, *A.g.t.*, s.836.

gizlenen isim genellikle ikinci mısradaki bulunur.<sup>18</sup> Elimizde az miktarda bulunan ve Şebistân-ı hayâl tarzı olarak belirtilen şiirlerde ise; kelimelerden harf eksilterek elde edilen yeni kelimenin anlamı ile ilk şeklindeki anlamı arasında bir bağlantı kurularak anlamlar daha da derinleştirilmektedir. Burada amaç bu kelimelerin içine bir isim ya da başka bir şey gizlemek değil, o kelimelerin etrafında anlaşılması biraz gayret, bilgi ve dikkate bağlı yeni anlamlar elde etmektir. Bu da şairlik yeteneğinin dışında tamamen hüner ve bilgi işidir. Aşağıda Siyâmî'nin de belirttiği gibi bu tarz tamamen öğrenmeye, bilmeye dayalı bir tarzdır:

Görün şehir-i felekde vardı Bedrü'd-dîne  
Şebistân-ı Hayâl öğrendi oldu ehl-i hüner kevkeb<sup>19</sup>

Latîfî, Zâtî'nin şiiri hakkında yorum yaparken Şebistân-ı hayâl'in özelliklerini biraz daha açar:

*“Amma evâsıt-ı ömrinden sene-i sini tecâvüz itdükten sonra vâki olan eş'ârınınun ba'zısı üslûb-ı Şebistân-ı Hayâl ve ma'ânî-i ta'biye ve ta'miyede lugaz u mu'amma-misâl gâyet-i tasannu'ndan muhayyel ü mu'akkad düşmüşdür. Zümre-i uşşâk-ı pür-eşvâk telakkî ve telezzüz idüp bâdî-i nazarda hâtır-ı müstemi'a arz-ı kâ'il-i tebâdür itmez ve dekâyık-ı hayâlâtı te'emmül ü tefekkür iktizâ itmegin bedâyi-i şîriyyeye vukûf u şu'ûrı olmayanların fehm-i kâsırı yetmez. Bu sebebden ekser ma'ânî-i dakikin terzik tasavvur iderler.”<sup>20</sup>*

Buna göre Şebistan-ı Hayâl kavramı; yukarıda da ifade etmeye çalıştığımız gibi ince, kapalı, mu'ammâlî ve herkesin kolay kolay anlayamayacağı derin anlamların olduğu şiir tarzı olarak anlatılmak istenmiştir. Bu üslûbun zor ve bilmeye dayalı özelliğinden dolayı az çok bu tarza hâkim olan Divan şairleri bu özellikleri ile kendilerini diğer şairlerden ayırma ya da üstün tutma yoluna gitmişlerdir:

Biz mes'ele-âmûz-ı dilistân-ı kemâlîz  
Biz meş'ale-efrûz-ı şebistân-ı hayâlîz (Âlî)<sup>21</sup>

Tezkirecilerin bu tarz ışığında yer verdikleri diğer örnekler ise şu şekildedir:

<sup>18</sup> Ali Fuat Bilkan, *Türk Edebiyatında Mu'ammâ*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.52-53.

<sup>19</sup> Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (hzl. Süleyman Solmaz), AKM Yay., Ankara 2005, s.397.

<sup>20</sup> Latîfî, *A.g.e.*, s.266.

<sup>21</sup> Mucib, *Tezkire-i Mu'cib*, (hzl. Kudret Altun), AKM Yay., Ankara 1997, s.45.

Âşık Çelebi, Şîrî-i Diger Hakkında: “Nazma meyl eylese bir anda bir kasîde dir inşâya heves itse bir anda niçe cerîde dir her nev’ şî’re kadîrdür. Husûsâ **Şebistân-ı Hayâl tarzında nazîri nâdirdür:**”<sup>22</sup>

Ahdî, Bedrî Çelebi hakkında: “Bahr-ı nazma tab’i şâmil ve **Şebistân-ı Hayâl**le mu’ammâda kâmindür.”<sup>23</sup>; Riyâzî hakkında: “Bi’t-tab’ hoş-fehm ü hûb-sohbet ve **kelimât-ı şebistân-ı hayâl** semtinde muhayyel ve ebyâtü ihâm-ı tâm ile ser-â-ser pür-mesel...”<sup>24</sup> Şeydâ hakkında: “Bi’l-cümle mu’ammâ ve gazel ve **Şebistân-ı Hayâl**le mütâla’a itmekle şeyyâd ismi kalıp ba’z ile şeydâ olur.”<sup>25</sup>; Gınâ’î hakkında: “...kalb-i gınâ-perveri müstağni-i dünyâ-yı fânî ve esnâ-yı musâhabeti **ekser-i şebistânîdür.**”<sup>26</sup>; Kelâmî hakkında: “Zirâ ki silk-i nazmda dürr-i nazmı intizâm-ı tâm bulmuşdur ve fenn-i mu’ammâ ve **Şebistân-ı Hayâl**de nâm-dâr...”<sup>27</sup>

Râmiz, Molla Kadın Fâ’izâ hakkında: “Emetullah Molla Kadının hemşîre-i muhteremesi olup gerek müterceme-i mazkûre ve gerek büyük hemşîresi her biri **bânû-yı şebistân-ı hüsn-i hayâl** ve bir şâ’ire-i mâhire-i pâkize-makal...”<sup>28</sup>

Hasan Çelebi, Şîrî hakkında: “**Tarz-ı Şebistân-ı Hayâl** ve semt-i nezâket ü dikkât-makâlde mütefferid...”<sup>29</sup> ifadelerine yer vermiştir.

Buradan divan şairlerine gelecek olursak, onlar da şiirleri ile *şebistân-ı hayâl* arasında bağlantı kurarken, bu kavramla ilgili olarak yukarıda bahsettiğimiz ‘mu’ammâ’ özelliğinin yanında, mana ve hayalle bağlantı kurmuştur:

Hayâl-i zülfün olsun mün’akis âyîne-i kalbe  
Misâl-i şî’r-i rengînüm *şebistân-ı hayâl* olsun  
(Nâbî G 564/4)<sup>30</sup>

Nâbî, bu beytinde, *mün’akis* (akis, yansıma, çevrilme, tersine dönme, bir yere çarpıp geri dönme) kelimesini, doğadaki varlık ve olguların şairin gönül aynasına çarparak bunların geri yansıması şeklinde değerlendirerek, burada şairin fonksiyonunu, doğal olarak da şiirin işlevlerini göz önüne sermiş oluyor. Nesnelerin geri yansıması, orijinalinden farklı olur ve nesnenin yansıdığı ayna

<sup>22</sup> Filiz Kılıç, *A.g.t.*, s.827.

<sup>23</sup> Ahdî, *A.g.e.*, s.232.

<sup>24</sup> Ahdî, *A.g.e.*, s.316.

<sup>25</sup> Ahdî, *A.g.e.*, s.377.

<sup>26</sup> Ahdî, *A.g.e.*, s.456.

<sup>27</sup> Ahdî, *A.g.e.*, s.493.

<sup>28</sup> Râmiz, *Âdâb-ı Zurfâ*, (hzl. Sadık Erdem), AKM Yay., Ankara 1994, s.237.

<sup>29</sup> Aysun Eydoğan, *A.g.t.*, C.2, s.562.

<sup>30</sup> *Nâbî Divanı*, (hzl. Ali Fuat Bilkan), MEB, Yay., C. 2, İstanbul 1997, s.885.

(şair) devreye girer. *Şebistân-ı hayâl* ise şairin engin yansıtma gücüdür. Ayrıca nesnelere, varlıkların ters yüz edilmesi, farklılaşması *Şebistân-ı hayâl*'in de esas alanı olan kelimeler ve harfler üzerindeki oynamalarını, kelimelerden harfler çıkarıp ekleyerek farklı anlamlar elde edilmesini de anımsatmaktadır.<sup>31</sup>

Nâbî aşağıdaki beytinde ise şiirin yazmak için en uygun zamanın gece olduğundan bahseder:

Nâbî hayâl-i şî'r dahî şeb bulur nizâm  
Her bezm-i râz çün bulur üslûb şeb-be-şeb (G 17/5)

Nâbî'nin bu düşüncesi, yukarıda değindiğimiz Fettâhî'nin eserinin yazılma sebebi olarak gösterdiği '*gönlüne bir gece kitabı yazma ilhamı*'ni anımsatmaktadır. Bu da şunu gösteriyor ki, gece ile hayal arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Karanlıkta gözler de fazla faaliyette olmayınca, insanın hayal kurmasına zemin hazırlıyor ve insan (şair) hayalleri ile başbaşa kalabiliyor. Nâbî'nin de belirttiği gibi bu ortam da şairler için bulunmaz bir fırsat teşkil etmiş oluyor.

Aşağıda verilen örneklerde ise Şebistân-ı hayâl kavramı, yukarıda bahsettiğimiz özellikler ışığında bir edebî terim olarak yer almıştır. Nef'î, beytinde;

Bikr-i fikrim *şehr-bânû-yı şebistân-ı hayâl*  
Tab'-ı şûhum gamze-i hâzır-cevâb-ı rûzgâr (K 17/35)<sup>32</sup>

Şebistân-ı hayâl'e kendi şairlik ve orijinal manalar bulmadaki hüneri arasında bir bağlantı kurmuştur. Aşağıdaki örneklerde ise sevgilini yüzü ile şebistân-ı hayâl arasında bir anlam ilişkisi kurmuşlardır.

Dil görüp ruhsârun eyler ârzû-yı hatt-ı hâl  
San Gülistân okuyup başlar *Şebistân-ı Hayâl*

Ârzû-yı cân u dilsin ey dil-i gülzâr-ı hüsn  
Hâsıl-ı ömrümsin ey nev-bâve-i bâğ-ı cemâl

Harf okurken hâce-i gamdan bu cân-ı suhte  
Geldi ey maksûd-ı dil dersinde bâb-ı infi'âl

Mekteb-i gamda meger bir tıfl-ı kâbildür rebâb  
Kıssa-i ders okudup eyler mugannî gûşmâl

<sup>31</sup> Abdulkadir Erkal, *A.g.t.*, s.368-69.

<sup>32</sup> *Nef'î Divanı*, (hzl. Metin Akkuş), Akçağ Yay., Ankara 1993, s.99.

Derd-i hicrûnle Ziyâ'iyi za'if itmek neden  
Sen anı âşık hayâl itmekle itmişsin hayâl  
(Hasan Ziyâ'î, G 251/1-5)<sup>33</sup>

Ebrû sıfatında bu gice şekl-i hilâlün  
Bir mısra'idur sanki *şebistân-ı hayâlün*  
(Sâbit, E 91)<sup>34</sup>

Ol kitâb-ı hüsn etrâfındaki ol hatt u hâl  
Bir Gülistândur kenârında *Şebistân-ı Hayâl*  
(Fevrî)<sup>35</sup>

Aşağıdaki örneklerde ise gece-aydınlık anlam ilişkisi içerisinde şebistân-ı hayâl'in karanlıkta ortaya çıkan bir ışık, nur olduğu üzerinde durulmuştur.

*Kandil-i şebistân-ı hayâlîm yâ Râb*  
Envâr-ı cemâlinle fûrûzân olsun  
(Rızâ)<sup>36</sup>

Fikr idersem re'yini vasfa *şebistân-ı hayâl*  
Lem'a-bahşâ-yı ziyâ-yı neyyir-i rahşân olur  
(Hâzık, K 5/32)<sup>37</sup>

Cenâb-ı lâmi'î-veş sadr-ı irfân-ı mu'allâda  
*Şebistân-ı hayâlî* subha dek takrîr meh-tâb  
(Râmiz)<sup>38</sup>

<sup>33</sup> Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâ'î –Hayatı-Eserleri-Sanâtı ve Divanı-*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002, s.234.

<sup>34</sup> Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divan*, (hzl. Turgut Karacan), Sivas 1991, s.562.

<sup>35</sup> Latîfî, *A.g.e.*, s.442.

<sup>36</sup> Safâyî, *Tezkire-i Safâyî –Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr-*, (hzl. Pervin Çapan), AKM Yay., Ankara 2005, s.259

<sup>37</sup> Hüseyin Güfta, *Erzurumlu Şair Hazık –Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı-*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2000, s.149.

<sup>38</sup> Murat Önder, *Şefkat ve Tezkire-i Şu'arâ'sı*, Afyon Kocatepe Üni., SBE Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006, s.121.

**Sonuç:**

Divan şiiri poetik veriler bakımından zengin bir birikime sahiptir. Tezkire ve divanlarda şiir ve üslûb hakkında yapılan değerlendirmeler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Şebistân-ı hayal isimli bir eserden yola çıkılarak oluşturulan bu tarz da gösteriyor ki, Divan şiiri kendini en iyi şekilde ifade edebilmenin yollarını sınır çizmeden aramaktadır. Fettâhî'nin eserine esinlenerek oluşturulan bu tarzda ilk etapta göze çarpan, kelimenin şekli yapısı üzerine yapılan değişiklikler neticesiyle oluşturulan yeni kelimelerle birlikte kelimeler arası anlam ilişkisi oluşturup, şiire daha farklı anlamlar yüklemektir. Bu bakımdan bu tarzın şiirlerde uygulanması oldukça zor ve tamamen bilgi ve beceriye bağlı olduğu da tezkireciler tarafından ifade edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan şiirler de sanat bakımından üstün olarak kabul edilmiş ve bu tür şiirleri herkesin anlayamayacağı da belirtilmiştir.

**KAYNAKÇA**

- Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ*, (hzl. Süleyman Solmaz), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005.
- BAYRAM, Yavuz, *16. Yüzyıl Divan Şiirinde Poetika*, Ondokuz Mayıs Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1995.
- BİLKAN, Ali Fuat, *Türk Edebiyatında Mu'ammâ*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divan*, (hzl. Turgut Karacan), Sivas 1991.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara 1995.
- DOĞAN, M. Nur, "Nef'i'nin Şiirinde Poetika ve Sanat Ontolojisi", Atatürk Üni. İlahiyat Fak., Türk-İslam Düşüncesinde Erzurum Sempozyumu, C.2, Erzurum 2007, s.411-424.
- ELBİR, Bilal, *Surûri'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'i –Metin-İnceleme-*, Ege Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir 2003.
- ERKAL, Abdulkadir, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 2009.
- EYDURAN, Aysun, *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ –İnceleme-Tenkidli Metin-*, Gazi Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1999, 2 C.

- GÜFTA, Hüseyin, *Erzurumlu Şair Hazık –Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı-*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 2000.
- GÜRGENDERELİ, Müberra, *Hasan Ziyâ’i –Hayatı-Eserleri-Sanatu ve Divanı-*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- [http://www.namazmani.net/turkce/hadis\\_16.html](http://www.namazmani.net/turkce/hadis_16.html).
- KILIÇ, Filiz, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ –İnceleme-Metin-*, Gazi Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 1994.
- Latîfî, *Tezkiretüş’ş-Şu’arâ ve Tabsiratü’n-Nuzamâ*, (hzl. Rıdvan Canım), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2000.
- Mucib, *Tezkire-i Mu’cib*, (hzl. Kudret Altun), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1997.
- Nâbi Divanı*, (hzl. Ali Fuat Bilkan), MEB, Yay., 2 C, İstanbul 1997.
- Nef’î Divanı*, (hzl. Metin Akkuş), Akçağ Yay., Ankara 1993.
- ÖNDER, Murat, *Şefkat ve Tezkire-i Şu’arâ’sı*, Afyon Kocatepe Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2006.
- Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ*, (hzl. Sadık Erdem), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.
- Safâyî, *Tezkire-i Safâyî –Nuhbetü’l-Âsâr Min Fevâ’idi’l-Eş’âr-*, (hzl. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2005.